

safejournalists.net

Indeks bezbednosti novinara Zapadnog Balkana

2022 – Narativni izveštaj za Srbiju

SADRŽAJ

PRAVNO I ORGANIZACIONO OKRUŽENJE

9

PREVENCIJA

22

PROCESNI DEO

32

STVARNA BEZBEDNOST

41

Uvod

Indeks bezbednosti novinara Zapadnog Balkana (WB-JSI) je istraživački zasnovan alat dizajniran da meri i prati promene u odgovarajućim društvenim i političkim okruženjima u zemljama Zapadnog Balkana, koje imaju direktan ili indirektan uticaj na bezbednost novinara i medijskih profesionalaca dok obavljaju svoju profesiju. Indeks bezbednosti novinara Zapadnog Balkana prvenstveno se oslanja na istraživačke dokaze koje su prikupili i analizirali partneri na platformi [SafeJournalists.net](https://www.safejournalists.net) koji prate rigoroznu proceduru istraživanja. Prikupljeni podaci o različitim dimenzijama kompleksnog koncepta „bezbednosti novinara“ kvantifikovani su i grupisani u kompozitni indikator, Indeks bezbednosti novinara, za praćenje promena u sedam zemalja Zapadnog Balkana tokom vremena. Na osnovu istraživačkog materijala, devet članova Savetodavnog panela iz svake zemlje¹ procenilo je situaciju i dodelilo bodove za svaki od 19 indikatora u okviru sledećih dimenzija:

- (1) **Pravno i organizaciono okruženje** – postojanje i primena zakonskih garancija relevantnih za bezbednost novinara;
- (2) **Prevenција** – postojanje i sprovođenje niza preventivnih mera koje direktno utiču na zaštitu i bezbednost novinara;
- (3) **Procesni deo** – postupanje državnih institucija i javnih zvaničnika ponašanje državnih institucija i javnih funkcionera prema novinarima i efikasnost sistema krivičnog i građanskog pravosuđa u istragama pretnji i akata nasilja nad novinarima;
- (4) **Stvarna bezbednost** – incidenti i slučajevi raznih oblika pretnji i nasilja nad novinarima i medijima.

WB-JSI su zajednički razvili istraživači iz Instituta RESIS iz Skoplja² i partneri sa platforme [Safejournalists.net](https://www.safejournalists.net): Nezavisno udruženje novinara Srbije, Udruženje/Udruga BH novinari, Sindikat medija Crne Gore, Udruženje novinara Makedonije, Udruženje novinara Kosova, Hrvatsko novinarsko

¹ U Srbiji Savetodavni panel činili su: prof. Aleksandra Krstić, prof. Irina Milutinović, Kruna Savović, Milena Vasić, Dragana Pećo, Nataša Jovanović, Stevan Ristić, Radmilo Marković i Vladimir Kostić.

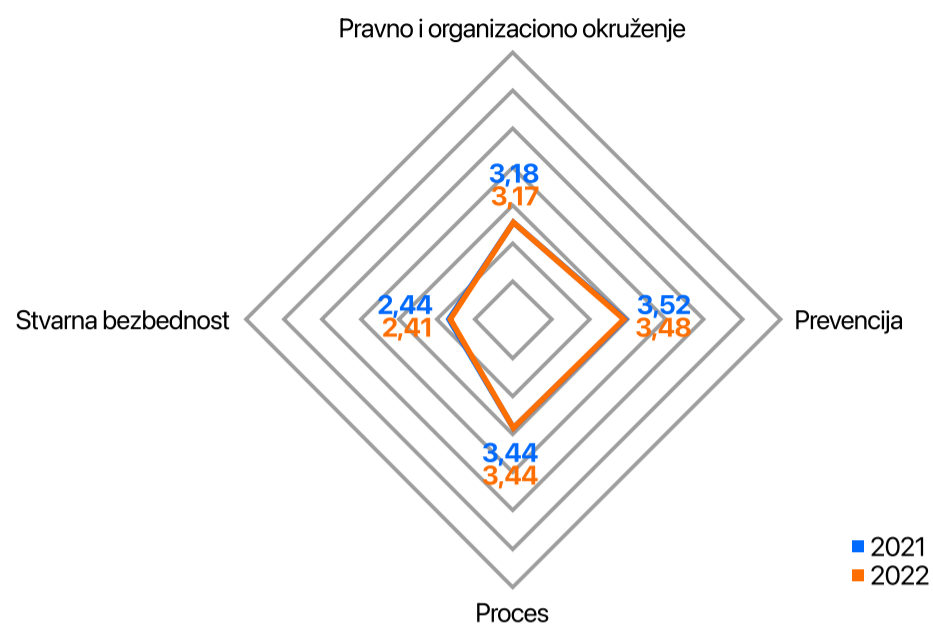
² Istraživači Instituta RESIS (www.resis.mk), Snežana Trpevska, Igor Micevski i Ljubinka Popovska Toševa razvili su konceptualni okvir za Indeks i model njegovog agregiranja, ponderisanja i izračunavanja.

društvo i nezavisni istraživač iz Albanije³. Kao takav, Indeks je rezultat zajedničkih napora platforme Safejournalists.net i pokriva sva specifična pitanja koja su lokalni partneri identifikovali kao relevantna za njihovu zemlju.

Prva (pilot) godina za izradu konceptualnog okvira i metodologije za bodovanje, agregiranje i izračunavanje Indeksa bila je 2020. Ovaj izveštaj se odnosi na stanje u Srbiji 2022. godine i predstavlja poboljšanje ili pogoršanje situacije u vezi sa četiri dimenzije uzimajući u obzir procenu za 2020. kao referentnu godinu. Za više detalja o teorijskom okviru i procesu kreiranja i izračunavanja Indeksa bezbednosti novinara Zapadnog Balkana i svih izveštaja zemalja vidi <https://safejournalists.net/safety-index/>.

³ Blerjana Bino angažovana je kao nezavisna istraživačica iz Albanije za Safejournalists.net platformu.

INDEKS BEZBEDNOSTI NOVINARA

	2021.	2022.		Glavne nove promene u svakoj dimenziji
1. Pravno i organizaciono okruženje	3.18	3.17	↓	Novinari su postali redovne mete raznovrsnih krivičnih i parničnih tužbi, a sve češće se traže i zatvorske kazne za istraživačke novinare. Novinarski izvori su na udaru propisa koji prete da će u potpunosti omogućiti snimanje i biometrijsku obradu podataka. Iako stanje u oblastima položaja i udruživanja nije u negativnoj fazi, ne uočava se značajan napredak.
2. Prevacija	3.52	3.48	↓	Medijski radnici i novinari već nekoliko godina imaju veoma brzu zaštitu prilikom prijavljivanja, koja je delimično efektivna u svojoj realizaciji i krajnjoj osudi počilaca dela. Mehanizam zaštite nije omiljen zbog učešća bezbednosnih službi, uz puno procesnih problema i nejasnoća. Predstavnici vlasti i dalje selektivno osuđuju napade na novinare i medijske radnike, a novinarke su i dalje izložene ozbiljnim oblicima viktimizacije i bez posebne zaštite.
3. Procesni deo	3.44	3.44	—	Javna tužilaštva i policija imaju uspostavljene mehanizme i jedinice koje istražuju i prate napade na novinare. Utisak selektivne primene prava i neefikasnosti u pojedinim predmetima često stavljaju u drugi plan uspehe tužilaca i policije u rešavanju pojedinih slučajeva, stvarajući sliku ozbiljnog pritiska i uticaja drugih nivoa vlasti. Dobro informisanje, uvid u slučajeve i primeri rešenih slučajeva su i dalje u senci pritiska na rad nadležnih organa.
4. Stvarna bezbednost	2.44	2.41	↓	Broj pretnji i napada na novinare je u blagom padu, međutim težina pojedinačnih incidenata je mnogo veća poredeći sa prethodnim periodima. Novinarima se preti pažljivo i smišljeno, napadači za sobom ostavljaju malo upotrebljivih dokaza, pri čemu je polje glavnih napada odavno preseljeno na internet i društvene mreže. Tužilaštvo i policija se sreću sa nerešivim problemima kada su u pitanju onlajn pretnje.
Indeks bezbednosti novinara	2.91	2.89	↓	

— SAŽETAK

I. PRAVNO I ORGANIZACIONO OKRUŽENJE

- Zakoni koji se primenjuju i dalje sadrže odredbe na osnovu kojih novinari mogu da odgovaraju za krivična dela protiv ugleda i časti. Protiv novinara se podnose krivične tužbe stavljajući na teret različite modalitete povrede ugleda i časti, ugrožavanje i otkrivanja ličnih podataka i štete koja se čini preduzećima tužilaca. Iako su pritisci brojni i raznovrsni i ostavljaju posledice, novinari ne smatraju da ih obeshrabruju da nastave da pišu i kritikuju predstavnike vlasti. Najveći negativni efekat su

specifični tužbeni zahtevi koje prate i specifične presude, posebno u slučajevima kada se to nije moglo očekivati.

- Novinarski izvori zaštićeni su sistemskim propisima koji uređuju medijsko i krivično pravo. Propisi predviđaju izuzetke, ali Medijska strategija prepoznaje postojeće nedostatke, predviđa unapređivanje nivoa zaštite izvora. Nadležni organi povremeno traže od novinara da odaju svoje izvore. Ono što je u praksi češća situacija jeste da se novinarima indirektnim kanalima i porukama stavi do znanja da su pod nadzorom.
- Protiv novinara arbitrarno se koriste odredbe Zakona o zaštiti podataka o ličnosti, i to podnošenjem SLAPP tužbi zbog navodne nezakonite upotrebe takvih podataka kroz njihovo saznavanje i iznošenje u tekstovima, iako se do tih podataka dolazi zahtevima za pristup informacijama od javnog značaja i na sudskim ročištima. Prava novinara da izveštavaju sa protestnih događaja bila su ugrožavana, međutim u toku 2022. godine napravljena je promena od strane javnih tužilaštava i policije i pružena je zaštita i podrška novinarima na protestima.
- Stanje u oblasti slobode udruživanja i aktivnosti novinara je donekle poboljšano. Iako novinari ne moraju da budu licencirani od strane države da bi mogli da se bave novinarskim poslom, tužiocima i policijskim službenicima prilikom sprovođenja istraga vrednuju pripadnost određenom mediju, prepoznatljivosti medija u javnosti ili članstvo u novinarskim udruženjima kako bi dokazivali da je oštećeno lice novinar i na novinarskom zadatku. U 2022. godini bilo je slučajeva kada je novinarima bio zabranjen ulazak i izveštavanje sa određenih događaja.
- Stanje u oblasti položaja novinara u okviru radnog okruženja je gotovo nepromenjeno. U Srbiji više od polovine ukupnog broja zaposlenih novinara ima ugovore o radu. Prosečna plata je i dalje ispod državnog proseka, neredovno se isplaćuje, a nema jasnih podataka o tome koliko su novinari socijalno i penziono zaštićeni. Položaj novinarki u radnom okruženju lošiji je u odnosu na položaj novinara.

II. PREVENCIJA

- Novinari i medijski akteri u Srbiji imaju veoma brzu, ali delimično efektivnu zaštitu. Državne institucije su zajedno sa novinarskim udruženjima i asocijacijama prethodnih godina uspostavile mehanizam brzog prijavljivanja i hitnog postupanja u slučaju napada u kojima su novinari oštećena lica. Mehanizmi su veoma funkcionalni i sam postupak prijavljivanja je olakšan. Iako policija pokazuje napredak po pitanju senzibiliteta, i dalje postoje ozbiljni propusti u njenom radu i vidljiv politički uticaj predstavnika vlasti.

- U Srbiji postoji mehanizam za pružanje fizičke zaštite građanima kojima pretila opasnost koja uključuje i novinare i medijske radnike. Mehanizam zaštite nije omiljen zbog učešća Bezbednosno-informativne agencije, postupak sadrži puno procesnih problema i nejasnoća i ne upotrebljava se često na zahtev oštećenih. Policija je započela proaktivno da procenjuje bezbednost određenih novinara, a slučajevi procene se analiziraju na sastancima Stalne radne grupe za bezbednost novinara.
- Novinarke i dalje nemaju dobar pristup zaštitnim merama i mehanizmima u Republici Srbiji. Istanbulska konvencija delom je ugrađena u srpsko zakonodavstvo kroz nekoliko propisa. Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći je tako koncipiran da besplatna podrška u praksi zapravo nije omogućena novinarkama. Institucije relevantne za pitanja nasilja nad ženama nisu uspostavile redovne službe za pružanje informacija o merama bezbednosti i pravnoj podršci novinarkama. Novinarke se retko obraćaju institucijama za savet, pravnu pomoć ili zaštitu.
- Praksa osuđivanja napada na novinare i dalje nije uspostavljena. Napretka nema, a utisak je da je odnos predstavnika vlasti prema određenoj grupi novinara i medija još negativniji po ovom pitanju. Predstavnici vlasti selektivno osuđuju napade na novinare i medijske radnike. Prema određenoj grupi medija i novinara koji imaju kritički stav predstavnici vlasti nemaju razumevanja, a osude mogu da se čuju od strane pojedinaca, i to samo zbog težih fizičkih napada. Predstavnici vlasti i dalje stvaraju atmosferu u kojoj se novinari osećaju nesigurno.
- Policija pokazuje pozitivan stav kada je u pitanju saradnja sa novinarskim udruženjima. Međutim, deluje da je to saradnja koja je na određeni način nametnuta, jer stvarni senzibilitet ne postoji. U određenim slučajevima pokazala je spremnost da podigne nivo reakcije kada su u pitanju događaji otvorenog tipa, poput rizičnih okupljanja na kojima može da dođe do napada na novinare. Sistemska podrška još uvek nije uspostavljena, ali napredak je uočljiv.

III. PROCESNI DEO

- Javna tužilaštva i policija imaju dobro uspostavljene mehanizme i jedinice koje istražuju i prate napade na novinare. Tužioci i policajci dobro razumeju prekršaje i krivična dela počinjena na štetu novinara. Ono što je problem jeste propust da se izgradi dovoljan nivo senzibiliteta i razumevanja u odnosu na težinu novinarskog posla i stvarne pretnje koje novinari doživljavaju.
- Istrage su u najvećoj meri nezavisne od onih na koje se odnose, međutim selektivna primena i neefikasnost u pojedinim predmetima često daju utisak pritiska i uticaja drugih nivoa vlasti. Pokretanje istraga se vrši

brzo i u veoma kratkim rokovima, međutim istražne radnje traju veoma dugo. Rokovi za sprovođenje istraga zavise od samih slučajeva i prikupljanja informacija i dokaznog materijala, posebno kod onlajn pretnji.

- Iako krivično-pravni sistem i pravne mere u Srbiji predviđaju dela koja prepoznaju onlajn oblike napada, direktna primena i rezultati su u stagnaciji ili blagom padu. Za rešavanja onlajn oblika uznemiravanja, Krivični zakonik predviđa krivična dela u vezi sa pretnjama ili napadima na društvenim mrežama. Za novinare je najvažnije ugrožavanje sigurnosti iz člana 138, stav 3, koje ima posebnu odrednicu koja uključuje i novinare. Do sada kao najveći uspeh pokazala se brza reakcija i pozivanje osumnjičenih lica da daju svoje izjave, čak i u svojstvu građanina.
- Oštećeni novinari imaju slobodan uvid u tok postupaka koji se vode sa njima kao oštećenima. Javni tužioci insistiraju na primeni prava iz Zakonika o krivičnom postupku. Sudovi u Srbiji su dosta otvoreniji, a posebno ukoliko su postupci javni, najveći deo podataka iz sudskih postupaka je javan i dostupan.
- Pored statistike koju vode određena novinarska udruženja, evidenciju napada na novinare od 2016. godine vode i Republičko javno tužilaštvo (RJT) i Ministarstvo unutrašnjih poslova. Statistika se dobro vodi, u prethodnoj godini izmenjen je način dostavljanja novinarskim udruženjima. Podaci kojima raspolaže policija nisu dostupni javnosti, jer MUP ne dostavlja ove informacije u odgovorima na upit.

IV. STVARNA BEZBEDNOST

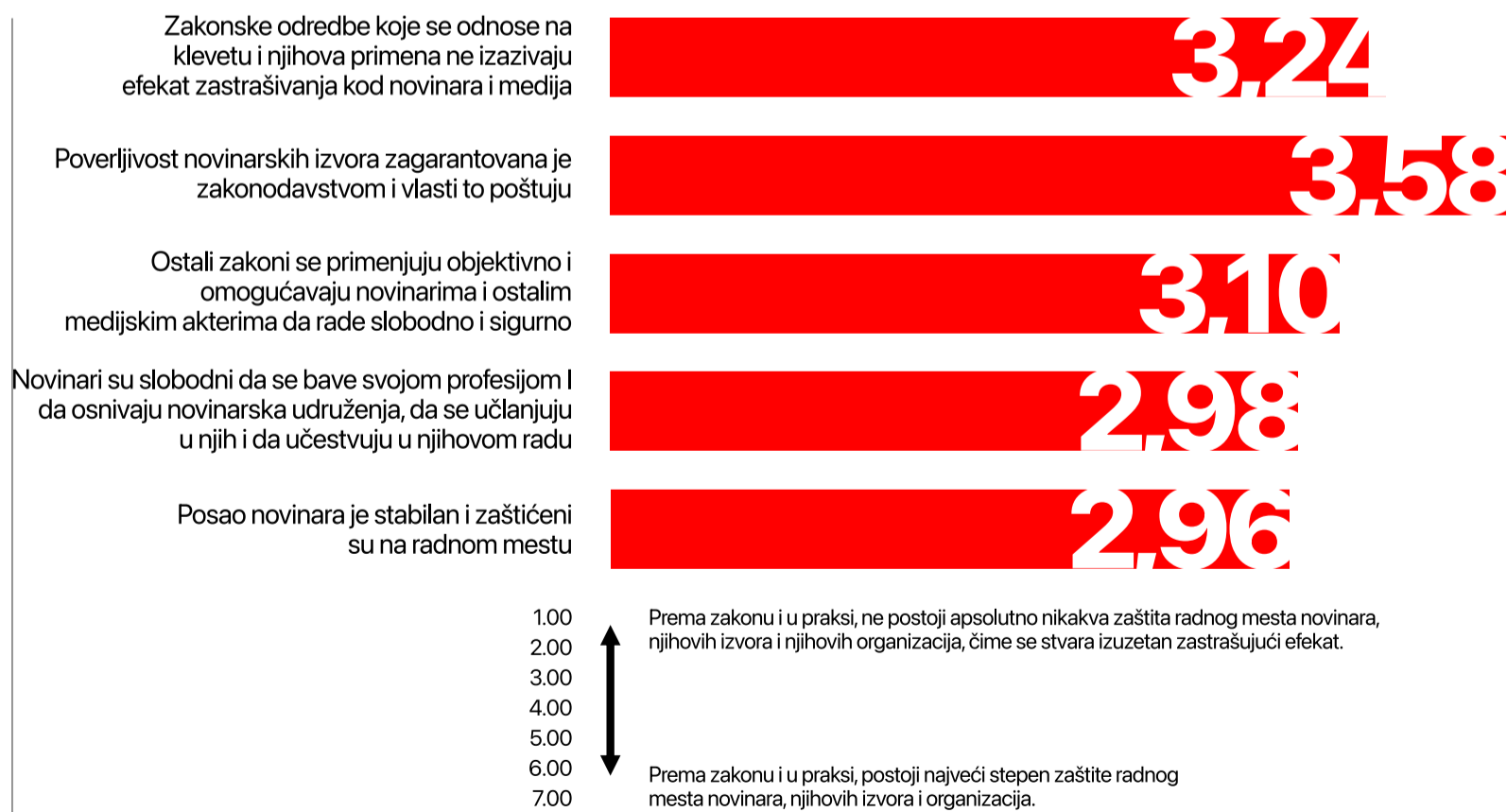
- Pad broja pretnji, zastrašivanja i uznemiravanja novinara uticao je na popravljanje utiska sigurnosti novinara. Zabeleženo je 8 slučajeva različitih oblika verbalnih pretnji i uznemiravanja, najčešće izrečenih putem interneta, odnosno društvenih mreža, ali najteži oblici učinjeni su fizičkim putem, a od strane predstavnika vlasti gotovo svakodnevno su targetirani kao strani plaćenici i izdajnici Srbije.
- Godinu odlikuje pad broja ozbiljnih verbalnih pretnji u odnosu na prethodni period. Izrečene pretnje karakterišu pojedinačni teški oblici, poput terorističkih pretnji i pretnji smrću. Iako je broj pretnji u padu, pojedinačno gledano same pretnje su mnogo ozbiljnije, što potvrđuje i reakcija policije na ono što je napisano ili izrečeno. Tome je doprineo i odnos predstavnika vlasti koji novinare targetiraju kao strane plaćenike.
- Broj fizičkih napada je u 2022. godini nešto viši u odnosu na prethodnu godinu, pa je zabeleženo 10 takvih slučajeva. Fizički napadi vezuju se za izveštavanje novinara sa različitih protesta i drugih događaja u kojima su se

učesnici nasilno ponašali. Iako je broj napada manji, novinari i dalje strepe, ne osećaju se sigurno i zaštićeno.

- Broj napada i pretnji medijskim kućama je identičan kao i 2021. godine. Zabeleženo je 13 takvih incidenata, najviše prema ekipama Nova S i TV N1. U odnosu na prethodne periode, pritisci i napadi na same medije se povećavaju, organizovani su i pored novinara i mediji se otvoreno targetiraju kao plaćenički i strani, neprijatelji Srbije.

Pravno i organizaciono okruženje

3,17

Zakonske odredbe koje se odnose na klevetu i njihovu primenu ne proizvode efekte zastrašivanja na novinare i medije

Rezultat za 2021: 3,33 / Rezultat za 2022: 3,24

Zakoni koji se primenjuju i dalje sadrže odredbe na osnovu kojih novinari mogu da odgovaraju za krivična dela protiv ugleda i časti. Tužbe protiv čuvara javnog interesa i novinara nisu ograničene samo na građanske postupke, već se podnose krivične tužbe protiv novinara, koristeći krivična dela kojima se novinarima na teret uglavnom stavlja povreda ugleda i časti i ugrožavanje ličnih podataka. Iako su pritisci brojni i raznovrsni i ostavljaju posledice, novinari ne smatraju da ih obeshrabruju da nastave da pišu i kritikuju predstavnike vlasti. Najveći negativni efekat su specifični tužbeni zahtevi koje prate i specifične presude, posebno kada se to nije moglo očekivati. Nažalost, u Srbiji je tužba protiv novinarskog teksta postala i redovan način odgovora, a broj predmeta tužbi se uvećava.

Zakoni koji se primenjuju i dalje sadrže odredbe na osnovu kojih novinari mogu da odgovaraju za krivična dela protiv ugleda i časti. U tužbama protiv novinara koriste se dve vrste pravnih oblika: tužbe za krivična dela iz oblasti povrede ugleda i časti, koja se gone privatnim putem, i dela propisana medijskim zakonima, koja dopuštaju oštećenom pravo na naknadu materijalne i nematerijalne štete. Protiv novinara se najčešće podnose tužbe zbog navodnog neovlašćenog prikupljanja ličnih podataka. Za ovo delo predviđena je novčana ili zatvorska kazna, dok su za druga dela sankcije novčane kazne

Kleveta više ne postoji kao krivično delo u Srbiji. Međutim zaštita prava koje je u bliskoj vezi sa klevetom, poput povrede ugleda i časti, predviđa se Zakonom o javnom informisanju i medijima (ZJIM) i Zakonom o obligacionim odnosima (ZOO). Sa druge strane, tužbe protiv čuvara javnog interesa i novinara nisu ograničene samo na građanske postupke, već se podnose krivične tužbe protiv novinara, koristeći krivična dela kojima se novinarima na teret stavlja uvreda drugog lica. Odredbe mogu biti veoma stroge, ali način na koji se tumače često može da otvori pitanja moguće povrede, posebno ugleda i časti zvaničnika protiv novinara. Sa druge strane, medijski zakoni i

krivično-pravni propisi ne predviđaju odredbe koje posebno štite ugled i čast državnih službenika i drugih imenovanih i postavljenih lica. Međutim, praksa i dalje prepoznaje presude u kojima sudije u svojim obrazloženjima ukazuju na potrebu veće zaštite određenih čelnika u odnosu na građane i novinare.

Sankcije koje se predviđaju uglavnom su adekvatne propisanom delu. Kazne koje se zahtevaju deluju visoke, jer se sve češće zahteva i zatvor, međutim sudije zasad, na sreću, presuđuju srazmerno i u svim slučajevima. Ukoliko se presuđuje u korist tužilaca a na štetu novinara, kazna je novčana. Sa druge strane, čak i relativno mali iznosi presuđenih kazni, poput dve ili tri hiljade evra, lokalnim medijima mogu da znače ugrožavanje opstanka.

U prethodnoj godini je bilo presuda protiv novinara zbog kritičkog pisanja, u kojima su tužbe podnosili uticajni političari. Izrečene su novčane kazne i bez obzira na to što se stiče utisak da nisu bile izuzetno visoke, neprikladne i ograničavajuće za novinare, ovi iznosi ipak ostavljaju posledice na njihov rad. Sama visina izrečenih kazni i uticaj na medij zavisi i od položaja samih medija. Mediji u lokalnoj sredini veoma teško podnose ovakvu vrstu finansijskih udara i na njih velike posledice ostavljaju i kazne od nekoliko hiljada evra, a predstavljaju konstantan pritisak na novinare.

Specifičnost 2022. godine pojačana je donetim presudama koje bi mogle da ostave brojne posledice. Prvostepenom presudom Višeg suda u Beogradu i sudije Nataše Petričević Milisavljević, KRIK je osuđen jer je objavio vest sa suđenja kriminalnoj grupi Zorana Jotića Jotke u kojoj je preneo ono što se dešavalo u sudnici – citirao prisluškivani razgovor članova kruševačke kriminalne grupe u kome se čulo da je tadašnji direktor BIA Bratislav Gašić kod Jotića „na kazanu“. Za sudiju je to bila povreda ugleda časti i ugleda tužioca i KRIK je osudila na novčanu kaznu. Po izjavljenoj žalbi, Apelacioni sud u Beogradu je ukinuo presudu kojom je KRIK osuđen, pri čemu je utvrđeno da sudija koja je izrekla presudu nije jasno utvrdila da li su novinari pogrešili – da li su istinito preneli da su na suđenju pušteni prisluškivani razgovori u kojima se čulo da je Gašić „na kazanu“ kod kriminalca, kao i da li su dobro protumačili značenje ovog izraza, pa je postupajući sud po žalbi slučaj vratio na ponovno suđenje. Inače, ovo je jedan od 12 postupaka koji se trenutno vode protiv istraživačkog portala KRIK zbog tekstova koje objavljuju. Portal Žig Info i njegov urednik Željko Matorčević osuđeni su na novčanu kaznu zbog povrede ugleda i časti bivšeg gradonačelnika Grocke Dragoljuba Simonovića, koji je inače u ponovljenom krivičnom postupku osuđen za organizaciju paljenja kuće novinara tog portala Milana Jovanovića.

Novinari generalno ne smatraju da ovakve presude mogu do te mere da utiču na to da prestanu slobodno da pišu i autocenzurišu se. Oni i dalje pišu otvoreno o temama koje mogu da budu razlozi za tužbe zbog navodnih kleveta. Jedan od

razoga za to je i podrška drugih kolega, novinarskih udruženja i međunarodnih organizacija. Novinarima je važno da imaju tu vrstu podrške jer bi određenim, posebno lokalnim medijima presude značile i prestanak rada. S druge strane, posledice ipak postoje. Neki od novinara su prestali da pišu na određeno vreme ili se ne bave više temama o kojima su do tada pisali.

I dalje nema mnogo jasnih dokaza o tome da su podnete tužbe protiv određenih novinara isključivo politički motivisane. Međutim, indikativno je da određena, politički uticajna lica ili državni službenici tuže novinare, urednike ili medije gotovo za svaki tekst koji pojedine redakcije o njima objavljuju. Tužbe se podnose čak i za najjednostavnije izveštaje sa suđenja, u kojima se javnost informiše da su tužbe podnete i šta je u njima navedeno. Za novinare tužbe su klasičan vid pritiska na rad, upozorenje i oblik iscrpljivanja koji ima za cilj odustanak od pisanja o određenim temama i ljudima.

Iako su pritisci brojni i raznovrsni, a i ostavljaju posledice, novinari ne smatraju da ih obeshrabruju da nastave da pišu i kritikuju predstavnike vlasti. Najveći problemi i posledice su u lokalnim sredinama, kod novinara i medija iz manjih mesta u Srbiji. Željku Matorčeviću i drugim novinarima iz portala Žig Info i dalje se brani ulazak u prostorije lokalne samouprave, bez obzira na to što je reagovao u javnosti i podneo prijave protiv predstavnika vlasti. Nenad Miljković iz Brusa i dalje ima problema u komunikaciji i opstrukcije od strane predstavnika vlasti iz lokalne samouprave. Neki novinari i mediji uopšte nemaju pristup lokalnim institucijama i policiji, a vesti i pristup događajima koje organizuju su od ključnog značaja za rad i opstanak tih medija. Bez informacija iz institucija, uticaj tih medija na lokalnu drastično opada.

Najveći negativni efekat bili su specifični tužbeni zahtevi koje su imali posebno predstavnici vlasti, a na koje se odnose i specifične presude, i to naročito u slučajevima kada se to nije moglo očekivati. Predmeti samih tužbi, zahtevi političara i moćnika koji su smatrali da su im povređeni čast i ugled, ili izneti podaci koji se odnose na ličnost zapravo su rezultat drugih postupaka koji se vode, poput sudskih ročišta ili konferencija za štampu na kojima su ti isti podaci već javno objavljivani. Tužbe koje se podnose protiv novinara postale su redovan mehanizam pritiska i danas na primer istraživački portali mogu očekivati da će tužbe biti podnete veoma brzo nakon objavljivanja tekstova u kojima otkrivaju nepravilnosti. Takav slučaj je posebno kada se pišu tekstovi o ministru unutrašnjih poslova Gašiću ili bivšem direktoru Elektromreža Srbije Nikoli Petroviću. Takođe i osumnjičeni u postupku „Jovanjica“ tuži novinare zbog objavljenih tekstova.

Presude stvaraju osećaj zabrinutosti i panike kod novinara koji su na određeni način pod ogromnim pritiskom i praktično se obeshrabruju čak i da prenose vesti sa nekih događaja. Kontekst tužbi za povredu ugleda i časti se preneo sa suštine tekstova koji govore o nepravilnostima koje se čine od strane

— INDIKATOR 1.1

onih o kojima se piše, na prosto prenošenje onoga što je već izneto na događajima koji su javni. Ono što brine jeste formiranje specifičnog stava određenih sudija koji postupaju, a koji ne razumeju u potpunosti ulogu novinara i medija i ne vrednuju ono što je zaista izneto u tekstovima. Sudije prenošenje iznetih informacija ili pisanje o već javno objavljenim podacima često shvataju i kao povredu ugleda i časti za one o kojima se piše, ne vodeći računa o tome jesu li javni funkcioneri. Takav slučaj je sa presudom u slučaju Gašić protiv istraživačkog portala KRIK zbog prenošenja audio svedočenja sa suđenja koje je bilo javno.

Poverljivost novinarskih izvora je zagarantovana zakonom i poštovana od strane vlasti

Rezultat za 2021: 3,66 / Rezultat za 2022: 3,58

Novinarski izvori zaštićeni su sistemskim propisima koji uređuju medijsko i krivično pravo. Propisi predviđaju izuzetke, ali Medijska strategija prepoznaje postojeće nedostatke, predviđa unapređivanje nivoa zaštite izvora. Nadležni organi povremeno traže od novinara da odaju svoje izvore. Ono što je u praksi češća situacija jeste da se novinarima indirektnim kanalima i porukama stavi do znanja da su pod nadzorom. Izvori prete kontinuiranim zatvaranjem usled bojazni od negativnih posledica i odmazde od strane države. Nadzor nad radom redakcija i praćenje novinara postali su nova realnost za mnoge medije.

Novinarski izvori zaštićeni su Zakonom o javnom informisanju i medijima (ZJIM) i Krivičnim zakonikom (KZ). ZJIM predviđa da novinar nije dužan da otkrije izvor informacije, međutim samo pravo nije u potpunosti neograničeno. Propisi predviđaju izuzetke, pa ukoliko se radi o učiniocu krivičnog dela za koje je kao kazna propisan zatvor u trajanju od najmanje pet godina i ako se podaci za to krivično delo ne mogu pribaviti na drugi način, novinar je u obavezi da ukaže na izvore kao nosioce informacija.

Strategija javnog informisanja (Medijska strategija) prepoznaje postojeće nedostatke, predviđa unapređivanje nivoa zaštite izvora. Posebno su prepoznati „neadekvatan stepen zaštite izvora informacija“ i problem presretanja komunikacije. Ali od strane određenog dela predstavnika vlasti i donosilaca odluka, Medijska strategija nije prepoznata kao garant zaštite novinarskih izvora. Radna grupa MUP-a koja još uvek radi na Nacrtu zakona o unutrašnjim poslovima nije u svojim rizicima u primeni prepoznala napore iz Strategije i ugrožavanje podataka o ličnosti novinarskih izvora. U toku je priprema treće verzije Nacrta, sa znatno ublaženim odredbama o primeni snimanja i obradi biometrijskih podataka, koji ne prepoznaju i ne štite novinarske izvore, već će načinom na koji se predviđaju pravila prikupljanja i obrade, samo do određene mere umanjiti eventualni negativni uticaj, ne i ukloniti ga u potpunosti. Radna grupa MUP-a je delimično prihvatila zahteve nevladinih

organizacija i novinarskih udruženja i ograničila prikupljanje i obradu biometrijskih podataka. Elektronski nadzor i mogućnost njegove zloupotrebe bitno će uticati na promenu prakse rada novinara, a nove okolnosti menjaju načine komunikacije sa izvorima, kao i bezbednosnu kulturu u redakcijama.

Iako novinari nisu predmet čestih direktnih nadzora od strane različitih institucija, nadzirana su lica sa kojima stupaju u kontakt, a koja mogu biti osobe od interesa za bezbednosne strukture (političari, kriminalci ili ljudi iz biznis struktura), u retkim prilikama nadležni organi su u toku trajanja istražnih ili sudskih postupaka tražili od novinara da odaju svoj izvor, ali i uvažavali njihovu odluku da to ne učine. Ovu okolnost i poštovanje izvora treba dodatno osnažiti i kroz najavljene izmene regulative, naročito Krivičnog zakonika i Zakona o krivičnom postupku.

U prethodnoj godini nije bilo posebnih sankcija protiv novinara koji su koristili adekvatne izvore podataka u svojim pričama. Slučaj koji se posebno istakao je krivična prijava protiv niškog novinara Srđana Nonića, od koga je traženo da otkrije izvore podataka o sumnjama u uočene malverzacije u predškolskoj ustanovi u Nišu.

U prethodnoj godini nije bilo posebnih slučajeva u kojima su nadležni organi tražili da se preda oprema za rad. Kao ozbiljniji slučaj beleži se oduzimanje drona TV ekipi Medija centra iz Čaglavice na teritoriji Kosova i Metohije, koji je korišćen za snimanje televizijskog priloga. Kosovska policija je u Gračanici oduzela dron, uz usmeno obrazloženje da za njega „nemaju odobrenje i registraciju“ i da će „slučaj predati službi Civilnog vazduhoplovstva Kosova“.

U drugim slučajevima zahtevi su se uglavnom svodili na upite istražnih organa, javnih tužilaca ili policajaca da u toku istrage novinari otkriju ime izvora. Sa druge strane, u toku trajanja parničnih ili krivičnih postupaka pred sudovima, od novinara je u više navrata traženo od strane zastupnika tužilaca koji su koristili prava u postupku i postavljali pitanja na suđenjima da otkriju imena izvora koje su koristili u svojim tekstovima.

Novinari se ne osećaju slobodnim da traže pristup i informacije od izvora. Razlog tome je kontinuirano zatvaranje samih izvora, usled bojazni od negativnih posledica i odmazde. Nadzor nad radom redakcija i praćenje novinara postali su nova realnost za mnoge medije. Takođe, evidentno je da osećaj rizika od nelegalnog nadzora raste ukoliko postoji nepoverenje u vlast i ukoliko su medijske slobode već ugrožene.

Ostali zakoni se primenjuju objektivno i omogućavaju novinarima i ostalim medijskim akterima da rade slobodno i sigurno

Rezultat za 2021: 3,04 / Rezultat za 2022: 3,10

Protiv novinara arbitrarno se koriste odredbe Zakona o zaštiti podataka o ličnosti, i to podnošenjem SLAPP tužbi zbog navodne nezakonite upotrebe takvih podataka kroz njihovo saznavanje i iznošenje u tekstovima, iako se do tih podataka dolazi zahtevima za pristup informacijama od javnog značaja i na sudskim ročištima. U prethodnoj godini nije bilo direktnih pokušaja da se zloupotrebom drugih zakonskih propisa učutkaju novinari. Prava novinara da izveštavaju sa protestnih događaja bila su ugrožavana, međutim u toku 2022. godine napravljena je promena od strane javnih tužilaštava i policije i pružena je zaštita i podrška novinarima na protestima.

Protiv novinara arbitrarno se koriste odredbe Zakona o zaštiti podataka o ličnosti, i to podnošenjem tužbi zbog navodne nezakonite upotrebe takvih podataka kroz njihovo saznavanje i iznošenje u tekstovima. Tužbe se svode na navodnu zloupotrebu uglavnom podataka do kojih su novinari došli, a koji se dobijaju u odgovorima na upućene zahteve za slobodan pristup informacijama od javnog značaja ili posebno uvidom u javno iznete materijale i dokaze u okviru sudskih ili drugih postupaka (za koje ne postoji obaveza poverljivosti), koji su potom navođeni u novinarskim tekstovima.

Tužbe protiv istraživačkih novinara se aktivno podnose od strane pojedinaca poput sadašnjeg ministra unutrašnjih poslova i bivših direktora republičkih javnih preduzeća.

U prethodnoj godini nije bilo direktnih pokušaja da se zloupotrebom drugih zakonskih propisa učutkaju novinari. Zabeleženi su slučajevi gde su novinari kažnjavani po osnovu prekršaja iz drugih propisa, poput komunalnih ili saobraćajnih propisa, gde službe očigledno nisu poštovale postupke, međutim nije moguće povezati ih sa nekom opštom namerom da se ovi propisi upotrebe baš protiv medija ili novinara.

Ono što je uočljivo jeste da su u pojedinim slučajevima vidljivi problemi sa kojima se novinari suočavaju, a za koje smatraju

da nisu slučajne prirode. Takvi primeri su odbijanje da se dodele određena sredstva ili nepostupanje po prijavama koje podnose, službe koje ne odgovaraju, nedostavljanje informacija, odbijanje komunikacije samo sa određenim redakcijama i medijima ili pojedinačnim novinarima. Ovo se identifikuje kao ozbiljan problem u lokalnim sredinama gde mediji zavise od informacija i komunikacije sa lokalnim institucijama.

U srpskim propisima nema posebnih zaštitnih mera koje štite novinare i medije od SLAPP tužbi. Zaštitni sistem ne postoji i oslanja se na sudije koje svojim presudama stvaraju određenu praksu u odnosu na razumevanje povrede ugleda i časti javnih funkcionera i političkih moćnika, a sa druge strane namernih tužbi koje se podnose da bi se novinarima nanela određena šteta ili da bi bio izvršen pritisak. Novinari i njihovi izvori su i dalje ugroženi jer je nepoznanica da li će odredbe budućeg Zakona o policiji sadržati i na koji način urediti snimanje građana i obradu biometrijskih podataka koji nastanu prikupljanjem. U međuvremenu je doneta i Strategija zaštite podataka o ličnosti koja daje okvire budućih propisa koji će primenjivati prikupljanje i obradu, posebno biometrijskih podataka.

U 2022. godini zabeleženo je više podnetih tužbi protiv medija koje se mogu okarakterisati kao SLAPP tužbe, međutim trend rasta ovih tužbi ne postoji. Gotovo da je već jasno da se tužbe upućuju od strane istih lica, a posebno istraživački portali mogu da očekuju tužbu kada pišu tekstove o određenim sadašnjim i bivšim funkcionerima i uticajnim licima. Ono što je drugačije jesu modaliteti po kojima nastupaju lica koja tuže novinare, pri čemu iznalaze različite nove načine da tuže novinare. Koriste se sva raspoloživa pravna sredstva kojima bi dokazali da su im na primer povređena lična prava objavljivanjem podataka (koji su već javni), ili novim razlozima zbog kojih bi im bio povređen ugled i čast ili ugrožen položaj preduzeća na tržištu.

Zabeleženo je 8 novih tužbi od strane veoma moćnih lica koje imaju elemente SLAPP-a, a ono što je zabrinjavajuće jeste da se u odnosu na prethodne periode više podnose krivične prijave u kojima se zahteva zatvorska kazna za novinare. Razlozi za podnošenje tužbi, nedolazak na zakazana ročišta, drastične kazne koje se zahtevaju govore da oni koji tužbe podnose imaju nameru da zastraše i iscrpe novinare kako bi odustali od pisanja o određenim ljudima i temama.

Prava novinara da izveštavaju sa protestnih događaja bila su ugrožavana. Međutim u toku 2022. godine načinjena je i određena promena od strane javnih tužilaštava i policije. Prvo osnovno javno tužilaštvo u Beogradu obavestilo je javnost da za vreme trajanja Evroprajd događaja neće tolerisati napade na novinare i da će preduzimati hitne mere prema licima koja to budu činila. Sa druge strane, MUP je uveo praksu pozivanja redakcija da im se pruži podrška za vreme protesta kako bi im policija obezbedila odgovarajući rad. I pored toga, na protestima se događaju brojne uvrede, pretnje i čak fizički napadi, međutim poredeći sa prethodnim godinama, taj broj je znatno manji.

Novinari su slobodni da se bave svojom profesijom i da osnivaju, da se učlanjuju i da učestvuju u radu novinarskih udruženja

Rezultat za 2021: 2,90 / Rezultat za 2022: 2,98

Stanje u oblasti slobode udruživanja i aktivnosti novinara je donekle poboljšano. Iako novinari ne moraju da budu licencirani od strane države da bi mogli da se bave novinarskim poslom, tužioci i policijski službenici prilikom sprovođenja istraga vrednuju pripadnost određenom mediju, prepoznatljivosti medija u javnosti ili članstvo u novinarskim udruženjima kako bi dokazivali da je oštećeno lice novinar i na novinarskom zadatku. U 2022. godini bilo je slučajeva kada je novinarima bio zabranjen ulazak i izveštavanje sa određenih događaja. Paralelna novinarska udruženja jesu remeteći faktor sa ciljem urušavanja snage pravih i reprezentativnih udruženja i svojim učešćem u radu na izmenama medijskih propisa koče poboljšanja propisa i položaj novinara u Srbiji.

Novinari ne moraju da budu licencirani od strane države da bi mogli da se bave novinarskim poslom. U poslednjih godinu dana nije bilo direktnih pokušaja da se uvedu licence, međutim predlozi da se to učini i dalje se iznose, poput radne grupe za izmenu i dopunu Zakona o javnom informisanju i medijima. Svake godine se pokreće pitanje definisanja novinara koje bi u mnogome uticalo i na dalje pokušaje licenciranja ili drugih odrednica u odnosu na novinare. Zabrinjava što se to češće zahteva iz same novinarske struke.

U 2022. godini bilo je slučajeva kada je novinarima bio zabranjen ulazak i izveštavanje sa određenih događaja. Na skupu Srpske napredne stranke, novinarima TV N1 i Nova S nije bio dozvoljen ulaz u deo gde se nalaze i odakle su izveštavali akreditovani novinari, uprkos tome što su imali zvaničnu akreditaciju. Novinarima i uredniku portala Žig Info kontinuirano se zabranjuje izveštavanje sa događaja koje organizuju predstavnici vlasti u opštini Grocka.

— INDIKATOR 1.4

U krivično-pravnim postupcima, prilikom preduzimanja radnji iz svojih nadležnosti kada su u pitanju napadi i pretnje novinarima, tužioci i policijski službenici I dalje postavljaju pitanje pripadnosti određenom mediju ili prepoznatljivosti medija u javnosti. Takođe, i dalje se postavlja pitanje novinarskih aktivnosti na društvenim mrežama i povezivanja sa radom u medijima, čak i u vezi sa novinarskim tekstovima. I dalje postoji tendencija od strane predstavnika vlasti da se novinarima i njihovim radom ne tretiraju lokalni privatni portali i mediji na društvenim mrežama u kojima rade novinari kojima to nije osnovni posao.

Novinari su slobodni da se organizuju i to čine preko novinarskih udruženja. Udruženja su veoma aktivna i prepoznata u javnosti kao reprezentivi prava novinara u više segmenata, ali se u odnosu na njihov rad iznose i kritike.

Direktnih pritisaka da se novinari učlane u udruženja nije bilo. Na udruženja se vrše različiti vidovi drugih pritisaka, pre svega u smislu osporavanja njihovog značaja i uloge u zaštiti prava novinara.

U Srbiji su u prethodnim godinama osnivana i funkcionalna su takozvana paralelna medijska udruženja, čiji je osnovni cilj umanjivanje značaja i uticaja relevantnih novinarskih udruženja i asocijacija. Njihov značaj nije porastao u prethodnoj godini, ali jesu postali određeni remeteći faktor sa ciljem urušavanja snage pravih i reprezentativnih udruženja. Predstavnici paralelnih udruženja učestvuju u radu na izmenama medijskih propisa i svojim predlozima u najvećoj meri koče poboljšanja propisa i položaj novinara u Srbiji. U prethodnoj godini, ova udruženja posebno su bila aktivna u Radnoj grupi za izmenu Zakona o javnom informisanju i medijima.

Posao novinara je stabilan i zaštićen na radnom mestu

Rezultat za 2021: 2,96 / Rezultat za 2022: 2,96

Stanje u oblasti položaja novinara u okviru radnog okruženja je gotovo nepromenjeno. U Srbiji više od polovine ukupnog broja zaposlenih novinara ima ugovore o radu. Prosečna plata je i dalje ispod državnog proseka, neredovno se isplaćuje, a nema jasnih podataka o tome koliko su novinari socijalno i penziono zaštićeni. Položaj novinarki u radnom okruženju lošiji je u odnosu na položaj novinara. Veći broj žena je uposlen kao novinarke, a kao jedan od problema smatra se i da su žene u medijima manje plaćene jer se nalaze na nižim pozicijama. U Srbiji ne postoje potpisani kolektivni ugovori za zaštitu radnih prava novinara u privatnim medijima.

Zvanični podaci beleže oko 13 hiljada lica koja su angažovana kao novinari i medijski radnici, što ukazuje na to da država zvanično evidentira ta lica u određenom radnopravnom odnosu. Prema podacima koji su dostupni, u Srbiji više od polovine ukupnog broja zaposlenih novinara ima ugovore o radu. Potpisani ugovori treba da garantuju socijalno i penziono osiguranje, međutim veliki broj ovih ugovora se obnavlja na mesečnom nivou (potpisano na određeno vreme, bez garancije o dugoročnosti tih ugovora i eventualnim zaštitama od otkaza), nema preciznih podataka o tome da li se ti doprinosi uplaćuju redovno, a evidentno ima dosta slučajeva da se to ne čini po zakonu (o čemu svedoče i novinari). Prosečna novinarska plata u Srbiji se u realnosti kreće u iznosu od 400 evra, ali na javnim medijskim servisima plate su veće i percipiraju se u rangu republičkog proseka. Prema javno izrečenim informacijama od strane direktora RTS, plate u javnom medijskom servisu su iznad republičkog proseka (koji je u decembru 2022. godine iznosio 72.000 dinara). U lokalnim sredinama u kojima je finansiranje mnogo nestabilnije, plate novinara u manjim medijima često kasne ili postoje problemi sa ugovorima na dugoročne periode.

Novinari i dalje rade u veoma nepovoljnim radnim uslovima i bez obzira na osnivanje novih medija, takav položaj se ne popravlja. I dalje kao najveće probleme novinari ističu veoma niske plate koje se ne povećavaju uprkos nastupajućoj inflaciji, neredovnost i kašnjenje u plaćanju, nesigurnost i neizvesnost opstanka u medijima u kojima rade, loše uslove rada i izostanak zaštite medija po ključnim pitanjima.

Novinari posebno u lokalnim sredinama rade u više redakcija ili druge poslove pored novinarskog ili posla medijskih radnika, kako bi mogli da obezbede finansije za život.

Položaj novinarki u radnom okruženju lošiji je u odnosu na položaj novinara. Iako su jednako uposlene kao i medijski radnici i novinari, veći broj žena je angažovan na poslovima novinarki. Kao jedan od problema smatra se i da su žene u medijima manje plaćene jer se nalaze na nižim pozicijama. Iako nema puno podataka o uporednom odnosu potpisanih ugovora o radu, novinarke više teže ka sigurnosti ugovora na neodređeno, za razliku od svojih kolega. Novinarke kao najveće probleme percipiraju male plate, nesiguran radni status, izloženost ogromnom iscrpljivanju i nerazumevanje poslodavaca.

Radni uslovi novinara frilensera su i dalje dosta nepovoljniji u odnosu na svoje kolege koje imaju određene ugovorne veze sa poslodavcima. Broj frilensera se povećava, a razlozi tome su prevremena otpuštanja, situacije kada se kratkoročni ugovori ne produžavaju, loši uslovi rada u redakcijama, ali i želja novinara da budu angažovani u više redakcija, uglavnom zbog niskih primanja.

Novinari su organizovani u sindikate, međutim to nije ni približno na nivou koji je neophodan kako bi se u potpunosti pružila zaštita profesiji. U privatnim medijima i dalje ne postoje posebni sindikati, a novinari se priključuju već postojećim sindikalnim organizacijama na opštem nivou ili podršku očekuju od novinarskih udruženja kojima radnopravni odnosi nisu jedini fokus. Nema preciznih podataka u koliko slučajeva su sindikati pružili podršku novinarima po pitanjima radnopravnih odnosa. U Srbiji ne postoje potpisani kolektivni ugovori za zaštitu radnih prava novinara u privatnim medijima. Novinari u medijima imaju određeni nivo pristupa pravnoj pomoći i besplatnoj podršci, međutim veliko je pitanje koliko to oslikava stvarne potrebe novinara, a ne interese uredništva ili samog medija. U privatnim medijima novinari imaju uglavnom podršku kada im je ugrožena bezbednost, ali to nije slučaj i u drugim oblastima u kojima im je potrebna podrška.

Prevenција

3,48

1.00
2.00
3.00
4.00
5.00
6.00
7.00

Institucionalni mehanizmi za trenutnu zaštitu novinara u slučajevima pretnji i napada ne postoje, zvaničnici ohrabruju napade na novinare i policajci se odnose prema novinarima izuzetno oštro.

Uspostavljeni su svi institucionalni mehanizmi za neposrednu zaštitu novinara u slučaju napada, zvaničnici jasno i sistematski obeshrabruju napade na novinare, a policijske vlasti tretiraju novinare s poštovanjem.

22

Novinari i medijski akteri imaju pristup neposrednim i efikasnim zaštitnim merama kada im se preti

Rezultat za 2021: 3,94 / Rezultat za 2022: 3,97

Novinari i medijski akteri u Srbiji imaju veoma brzu, ali delimično efektivnu zaštitu. Državne institucije su zajedno sa novinarskim udruženjima i asocijacijama prethodnih godina uspostavile mehanizam brzog prijavljivanja i hitnog postupanja u slučaju napada u kojima su novinari oštećena lica. Mehanizmi su veoma funkcionalni i sam postupak prijavljivanja je veoma olakšan. Javno tužilaštvo i policija su usvojili obavezujuća uputstva koja predviđaju njihovu hitnu reakciju, brzo zavođenje i postupanje, ali i odgovornost za nepostupanje. Iako policija pokazuje napredak po pitanju brzine reakcije, postupanja i senzibiliteta, i dalje postoje ozbiljni propusti u njenom radu, i pre svega je često veoma vidljiv ogroman politički uticaj predstavnika vlasti i političke partije koja se nalazi na vlasti.

Državne institucije su zajedno sa novinarskim udruženjima i asocijacijama prethodnih godina uspostavile mehanizam brzog prijavljivanja i hitnog postupanja u slučaju napada u kojima su novinari oštećena lica. Mehanizam čini sistem kontakt tačaka u javnim tužilaštvima, policiji i udruženjima, koji pored prijavljivanja podrazumeva i proveru slučajeva napada na novinare koji se već istražuju. Novinari koji smatraju da su oštećeni pretnjama i napadima mogu da koriste i Stalnu radnu grupu za bezbednost, pod čijim okriljem kontakt tačke i funkcionišu. Mehanizmi su veoma funkcionalni i sam postupak prijavljivanja je veoma olakšan. Portal Bezbedni novinari obezbeđuje veliki broj informacija od važnosti za rad novinara, od smernica za pomoć i relevantne prakse do SOS linije za prijavljivanje slučajeva i podataka o kontakt tačkama kod nadležnih organa.

Najveći broj slučajeva koji se prijave javnim tužilaštvima i policiji dolazi preko SOS linije za prijavljivanje slučajeva

napada, novinarskih kontakt tačaka Nezavisnog udruženja novinara Srbije i drugih novinarskih udruženja u okviru Stalne radne grupe za bezbednost.

U 2022. godini zabeleženo je više od 115 različitih prijava. Nadležni organi su, u skladu sa postignutim Sporazumom o uspostavljanju Stalne radne grupe za bezbednost i uspostavljenim internim propisima (obavezno uputstvo za javna tužilaštva i interni pravilnik MUP-a), reagovali uglavnom veoma brzo, u skladu sa nadležnostima koje su im na raspolaganju. Međutim i dalje postoje slučajevi kada bi ta reakcija mogla biti brža, gde bi javni tužioci i policija trebalo da budu proaktivniji. Uočavaju se brojni slučajevi kada se od novinara ili njihovih urednika zahteva formalno podnošenje prijave ili obaveštavanje, iako nadležni organi imaju saznanje ili informacije o pretnjama i napadima.

I dalje je problematično pitanje šta javna tužilaštva uz podršku policije smatraju pretnjom, jer od toga i zavisi njihova reakcija. Ukoliko novinar određenu poruku doživi kao pretnju, a tužilaštvo kao nečiji kritički stav, reakcija tužilaštva, bez obzira na način prijavljivanja, neće biti zadovoljavajuća za oštećenog.

Javno tužilaštvo i policija su usvojili obavezujuća uputstva koja predviđaju njihovu hitnu reakciju, brzo zavođenje i postupanje, ali i odgovornost za nepostupanje. Iako policija pokazuje napredak po pitanju reakcije, postupanja i senzibiliteta, i dalje postoje propusti u njenom radu, a pre svega ogroman politički uticaj predstavnika vlasti i političke partije koja se nalazi na vlasti. Policajci su u više navrata zloupotrebljavani kako bi se vršili pritisci na novinare, a sa druge strane nije uočen određeni otpor. Najbolji primer za to su aktivnosti prema novinarima za vreme građanskih protesta u novembru i decembru 2021. godine, međutim bez ozbiljnijih posledica.

Novinari i drugi medijski akteri (čiji su životi ili fizički integritet u stvarnom i neposrednom riziku) imaju pristup posebnim mehanizmima zaštite/sigurnosti

Rezultat za 2021: 4,27 / Rezultat za 2022: 4,30

U Srbiji postoji mehanizam za pružanje fizičke zaštite građanima kojima preti opasnost koja uključuje i novinare i medijske radnike. Mehanizam zaštite nije omiljen zbog učešća Bezbednosno-informativne agencije, postupak sadrži puno procesnih problema i nejasnoća i ne upotrebljava se često na zahtev oštećenih. Policija je započela proaktivno da procenjuje bezbednost određenih novinara, a slučajevi procene se analiziraju na sastancima Stalne radne grupe za bezbednost novinara.

U Srbiji postoji mehanizam za pružanje fizičke zaštite građanima kojima preti opasnost, koja uključuje i novinare i medijske radnike. Mehanizam zaštite obezbeđen je Zakonom o programu zaštite učesnika u krivičnom postupku i Zakonikom o krivičnom postupku, a postupak započinje obavezanim obraćanjem lica koje je ugroženo Ministarstvu unutrašnjih poslova. Policija obrađuje zahtev, a postupak MUP sprovodi zajedno sa Bezbednosno-informativnom agencijom koja prikuplja informacije. Veoma često dolazi i do ugrožavanja privatnosti novinara i podataka o ličnosti, i to od strane istih onih službenika za koje postoje brojne sumnje da im je naloženo da nadziru rad novinara i medija. Upravo zbog toga mehanizam zaštite nije omiljen, ima puno procesnih problema i nejasnoća i ne upotrebljava se često na zahtev oštećenih. Sa druge strane, u izuzetnim slučajevima, mehanizam procene zaštite može da se pokrene i od strane policije (slučaj procene zaštite Marka Vidojkovića ili članova Stalne radne grupe za bezbednost, Ljiljane Stojanović i Verana Matica).

Istraživački novinari, upravo zbog nepoverenja i lošeg iskustva sa bezbednosnim službama, imaju otpor prema eventualnom (policijskom) obezbeđenju. Na pitanja MUP-u u vezi sa podzakonskim aktima koji bliže uređuju postupak

bezbednosne provere, nije bilo odgovora koji akti to uređuju, niti su ti akti dostavljeni. MUP ima kapacitet da pruži zaštitu u pojedinačnim slučajevima, međutim utisak je da se zaštita ne dodeljuje lako i da nedostaje resursa u sprovođenju zaštite.

Ne postoje sistematski uređene procene rizika. Pravilo je da se pojedinačni zahtevi za procenu bezbednosti podnose isključivo na zahtev i uz saglasnost oštećenog. U svakom pojedinačnom slučaju neophodno je pokrenuti postupak procene sigurnosti kako bi se utvrdilo postoji li opasnost po njega i njegovu porodicu ili okolinu. Primer proaktivne uloge policije i bez podnošenja zahteva jesu provere bezbednosti novinarima Ljiljani Stojanović i Veranu Matiću u 2022. godini, nakon izrečenih pretnji od strane Dejana Nikolića, pravosnažno osuđenog zbog pretnji vlasnici i urednici OK Radija iz Vranja. Dvoje novinara koji su i članovi Stalne radne grupe za bezbednost dobili su posebnu policijsku zaštitu na teritoriji Leskovca i Vranja. Novinar Marko Vidojković je relociran u julu 2022. godine zbog opšteg stanja nesigurnosti i pretnji koje je dobijao, usled čega je u organizaciji PEN-a izmešten van Srbije. Policija je i u njegovom slučaju samoinicijativno izvršila procenu bezbednosti. Jedan od problema u ostvarivanju zaštite je i što novinari često nisu svesni da im je ugrožena bezbednost, a mnogi izražavaju i ozbiljne sumnje u zaštitu podataka do kojih se dođe prilikom vršenja procene, posebno od strane Bezbednosno-informativne službe.

Novinarska udruženja, posebno NUNS, pružaju podršku novinarima u ostvarivanju zaštite, uglavnom koristeći mehanizam Stalne radne grupe za bezbednost. Visoki predstavnici tužilaštava i policije se redovno upoznaju sa slučajevima ugrožavanja sigurnosti kod kojih je neophodno da se izvrši procena bezbednosti. Primer za to je i slučaj redakcije lista Danas, nakon ozbiljnih pretnji imejlom koje su dobili u 2022. godini. Policija je na predlog NUNS-a izvršila proveru bezbednosti redakcije i pojedinačnih novinara koji su pomenuti u pretećem imejlu.

Novinarke imaju pristup pravnim merama i mehanizmima podrške kada se suočavaju sa rodno zasnovanim pretnjama, uznemiravanjem i nasiljem

Rezultat za 2021: 3,56 / Rezultat za 2022: 3,42

Novinarke i dalje nemaju dobar pristup zaštitnim merama i mehanizmima u Republici Srbiji. Istanbulska konvencija delom je ugrađena u srpsko zakonodavstvo kroz nekoliko propisa. Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći je tako koncipiran da besplatna podrška u praksi zapravo nije omogućena novinarkama. Institucije relevantne za pitanja nasilja nad ženama nisu uspostavile redovne službe za pružanje informacija o merama bezbednosti i pravnoj podršci novinarkama. Novinarke se retko obraćaju institucijama za savet, pravnu pomoć ili zaštitu.

Istanbulska konvencija delom je ugrađena u srpsko zakonodavstvo kroz nekoliko propisa. Sa druge strane, kod predstavnika građanskih organizacija postoji veliko nezadovoljstvo načinima na koje je konvencija integrisana, pa se upoređivanjem sa onim što je uneto i praktičnom primenom zaključuje da se, osim delova određenih propisa, strateških dokumenata i pojedinačnih zločina, sistematski nije mnogo radilo na stvarnom integrisanju dokumenta i realnoj primeni.

Na osnovu izveštaja koji je Srbija poslala Ekspertskoj grupi za borbu protiv nasilja nad ženama, može se videti da su preduzete određene mere koje deluju ozbiljno, ali kroz saradnju sa novinarkama koje su žrtve nasilja i organizacijama koje se bave zaštitom novinarki, dobija se drugačija slika položaja novinarki u Srbiji.

Krivični zakonik kao preventivne mere uključuje krivična dela progona, seksualnog uznemiravanja, prisilnog braka i sakaćenja ženskog polnog organa.

Sa druge strane, novinarke su češće na meti onlajn napadača, pa je veoma važno bilo uvođenje krivičnog dela proganjanja koje je uvršteno u grupu od 27 krivičnih dela koja se razmatraju kada su u pitanju napadi i pretnje novinarima. Važno je napomenuti da je proganjanje i dalje jedno od najčešćih inicijalnih kvalifikacija

pretnji novinarkama u onlajn sferi, ali i da su se vremenom pojavili problemi oko jasnog utvrđivanja izvršenja dela.

Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći prepoznaje žene kao žrtve porodičnog nasilja i korisnice besplatne pravne pomoći, kojima je ova vrsta pomoći dozvoljena van zakonom propisanog imovinskog cenzusa. Krug korisnika besplatne pravne pomoći je veoma sužen, a metodologija koja se primenjuje može da isključi veliki broj novinarki s obzirom na zvanična primanja. Zakon predviđa da žene čiji su prihodi ispod minimuma imaju pravo na besplatnu pravnu pomoć, pa novinarke veoma teško mogu da budu deo korisnika besplatne pravne pomoći. Ovim zakonskim rešenjem žena koja ne ispunjava zakonske uslove za besplatnu pravnu pomoć od organizacije civilnog društva može dobiti samo opšte pravne informacije i pomoć pri popunjavanju obrazaca, što je u direktnoj suprotnosti sa članom 9 Istanbulske konvencije. Takav problem se preliva i na rad novinarskih, medijskih i drugih udruženja koja redovno pokušavaju da pružaju pravnu podršku novinarkama.

Institucije relevantne za pitanja nasilja nad ženama nisu uspostavile redovne službe za pružanje informacija o merama bezbednosti i pravnoj podršci novinarkama. Ove institucije čak nemaju ni posebna lica koja komuniciraju sa ugroženim novinarkama. Poverenica za ravnopravnost i Republički zaštitnik građana i dalje se retko oglašavaju kada su u pitanju uvrede, pritisci i napadi na novinarke, čak i kada su u pitanju teži oblici napada. U izveštaju Poverenice za ravnopravnost novinarke se pominju kroz analize drugih udruženja, ali ne i kroz direktne aktivnosti same institucije.

Novinarke se retko obraćaju institucijama za savet, pravnu pomoć ili zaštitu i zasad nije bilo adekvatnih podataka o tome u kojoj meri su novinarke kontaktirale bilo koju od institucija koja se percipira kao pružalac podrške. Novinarke se institucijama obraćaju isključivo preko novinarskih udruženja ili posebnih udruženja koja se bave temom nasilja nad ženama, ili pozivom na SOS telefon. Podršku novinarkama pružaju i međunarodne organizacije.

Novinarke su uglavnom nezadovoljne postupanjem nadležnih institucija. Ističe se nedovoljna uloga Poverenice za rodnu ravnopravnost i Republičkog ombudsmana, koji nisu reagovali u brojnim slučajevima mizoginih i seksističkih uvreda, pretnji i napada na novinarke. Situacija u Srbiji je do te mere postala specifična jer novinarke uopšte ne smatraju da treba da se obrate ovim institucijama, pa njihova reakcija ne može uopšte da se izmeri, dok reakcija po službenoj dužnosti gotovo da ne postoji.

Kao i kod reakcije na pretnje, napade i pritiske, novinarke mogu da zatraže pomoć i podršku od strane državnih institucija, međutim nema primera da se takva pomoć tražila ili da je bilo određene proaktivne reakcije po službenoj dužnosti od strane tih institucija.

Praksa redovne javne osude pretnji i napada nad novinarima i medijima je uspostavljena

Rezultat za 2021: 2,85 / Rezultat za 2022: 2,73

Praksa osuđivanja napada na novinare i dalje nije uspostavljena. Napretka nema, a utisak je da je odnos predstavnika vlasti prema određenoj grupi novinara i medija još negativniji po ovom pitanju. Predstavnici vlasti selektivno osuđuju napade na novinare i medijske radnike. Prema određenoj grupi medija i novinara koji imaju kritički stav predstavnici vlasti nemaju razumevanja, a osude mogu da se čuju od strane pojedinaca, i to samo zbog težih fizičkih napada. Predstavnici vlasti i dalje stvaraju atmosferu u kojoj se novinari osećaju nesigurno.

Predstavnici vlasti selektivno osuđuju napade na novinare i medijske radnike. Prema određenoj grupi medija i novinara koji imaju kritički stav i odnos prema postupcima vlasti, predstavnici vlasti nemaju razumevanja za napade koje trpe, a osude mogu da se čuju od strane pojedinaca, i to samo zbog težih fizičkih napada. I dalje ne postoji stvarna namera da se osude napadi i pretnje, već se takvi događaji negativnom retorikom dodatno podstiču putem društvenih mreža ili učešćem u tv emisijama u provladinim tabloidnim medijima. Najviši predstavnici vlasti često su i pokretači kampanja protiv nezavisnih novinara, a kao posledicu tih kampanja imamo i pretnje ili napade na novinare i medije.

U Srbiji i dalje ne postoje jasne i eksplicitne poruke osuda izrečenih pretnji, napada i pritisaka na novinare. Na ovaj način se šalje poruka novinarima da predstavnici vlasti zapravo ne stoje uz njih i da nemaju senzibilitet za probleme sa kojima se suočavaju.

Predstavnici vlasti i dalje stvaraju atmosferu u kojoj se novinari osećaju nesigurno. Sa druge strane, usled organizovanih i kontinuiranih uvreda, pritisaka i napada, za koje nije moguće utvrditi odakle dolaze, s obzirom na to da dolaze u velikoj meri od strane predstavnika vlasti, kod građana se izaziva potpuna konfuzija oko toga šta zapravo rade određeni kritički orijentisani novinari. Predstavnici vlasti tu atmosferu kreiraju uglavnom koristeći medije i tabloide koji se ponašaju kao provladini glasnogovornici.

Policijske vlasti su osetljive na pitanja bezbednosti novinara

Rezultat za 2021: 2,96 / Rezultat za 2022: 2,99

Policija pokazuje pozitivan stav kada je u pitanju saradnja sa novinarskim udruženjima. Međutim, deluje da je to saradnja koja je na određeni način nametnuta, jer stvarni senzibilitet ne postoji. U određenim slučajevima pokazala je spremnost da podigne nivo reakcije kada su u pitanju događaji otvorenog tipa, poput rizičnih okupljanja na kojima može da dođe do napada na novinare. Sistemska podrška još uvek nije uspostavljena, ali napredak je uočljiv.

Policijski službenici bi danas trebalo da bolje poznaju osnovne standarde ljudskih prava i ulogu novinara u društvu, međutim sve brojniji su primeri propusta u radu, nepoznavanja osnovnih propisa, neadekvatne reakcije i izostanka senzibiliteta prema novinarima. Ono što se čini da je poznato jeste poznavanje formalnih pravila koja službenici policije moraju da poštuju, a to je brzina postupanja kada su u pitanju slučajevi napada na novinare. I dalje postoje kontakt tačke koje smatraju da ne treba da postupaju i ne razumeju svoju ulogu i datu nadležnost. Kontakt tačke iz policije u mehanizmu bezbednosti novinara su na obukama Saveta Evrope upoznate sa aktivnostima u zaštiti novinara, međutim te kontakt tačke se često menjaju, a obuke se više ne sprovode.

Policija je još 2019. godine usvojila interni pravilnik koji predviđa hitnu reakciju kada su u pitanju napadi na novinare i medijske radnike, ali od tog perioda nije bilo izmena i dopuna dokumenta.

Uopšteno gledano, bez obzira na manjkavosti u obuci i primeni, policija generalno pokazuje pozitivan stav kada je u pitanju saradnja sa novinarskim udruženjima. Međutim, deluje da je to saradnja koja je na određeni način nametnuta, jer stvarni senzibilitet ne postoji, a stvarna reakcija je selektivne prirode, od događaja do događaja i u zavisnosti od onoga ko vrši napad ili pretil novinarima. Iako policija pokazuje sjajne pojedinačne rezultate i reakcije, događalo se da već kod prvog narednog slučaja propuste da reaguju ili pokažu potpuno drugačiju reakciju, čak i kada se radi o istim timovima ili službenicima. Uprkos stalnim upitima u okviru Stalne radne grupe za bezbednost novinara, MUP još uvek nije u postupku unutrašnje kontrole rešio slučaj teškog premlaćivanja novinara Žikice Jovanovića, kada su pripadnici Žandarmerije teško povredili tadašnjeg novinara Bete.

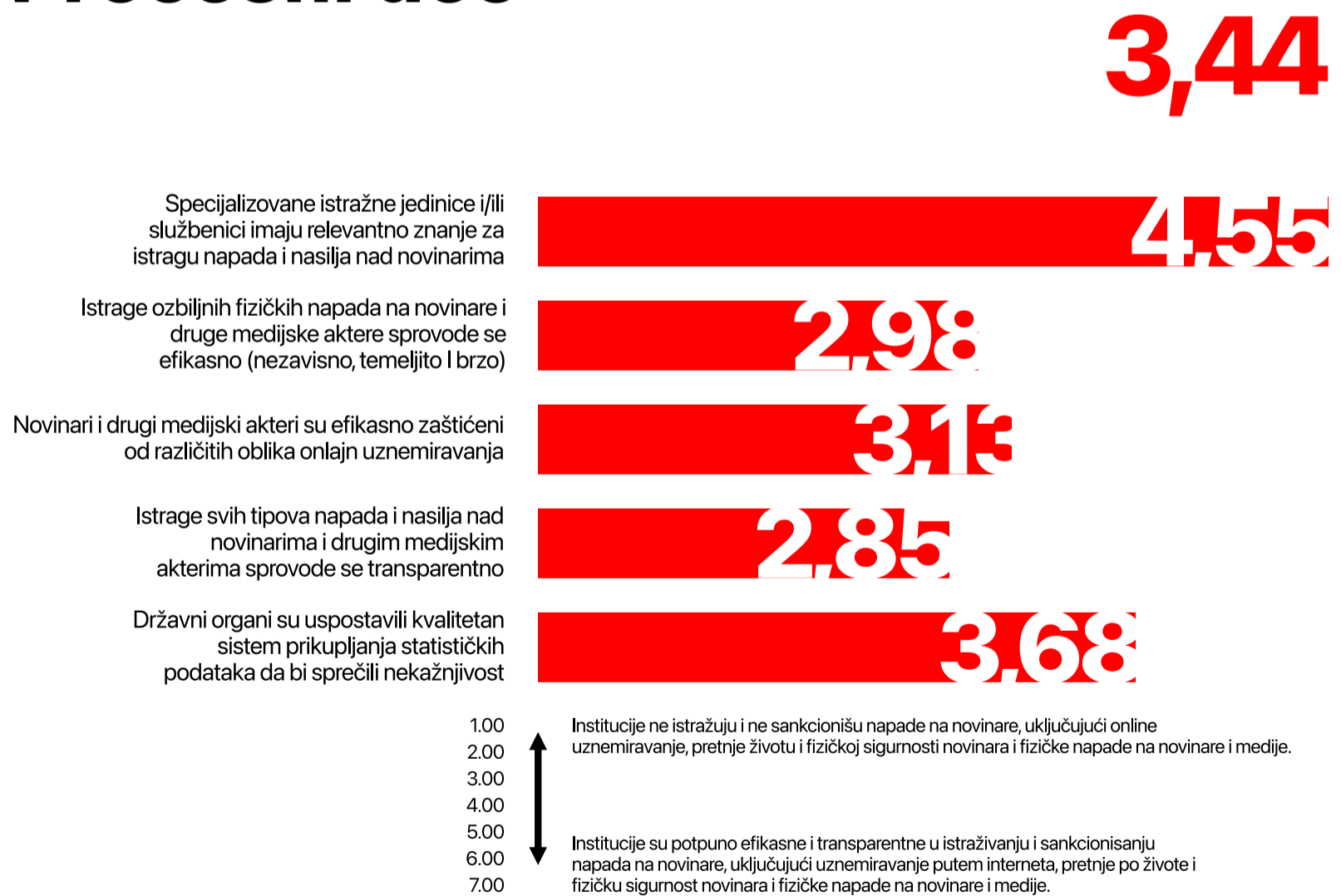
— INDIKATOR 2.4

Policija je pokazala različite rezultate kada je u pitanju dužna pažnja u odnosu na napade na novinare. U određenim slučajevima pokazala je spremnost da podigne nivo reakcije kada su u pitanju događaji otvorenog tipa, poput rizičnih okupljanja na kojima može da dođe do napada na novinare. Najbolji primer je organizacija Evroprajda, kada je policija u akciji sa nadležnim Prvim javnim osnovnim tužilaštvom obavestila javnost da neće tolerisati napade i pretnje novinarima na događaju. Međutim, primeri poput pokretanja svih poluga sistema kako bi obezbedili adekvatnu sigurnost redakciji lista Danas nakon pretnji dobijenih putem imejla, pokazuju da sistem još uvek nije funkcionalan, već da zavisi od reakcije pojedinačnih poluga ili političke volje da se reaguje kod određenih događaja.

U prethodnoj godini beležimo privođenje novinara Nenada Paunovića zbog pokušaja snimanja dronom mesta izlivanja amonijaka iz vagona na pruzi kod Pirota. Tom prilikom priveden je i novinar i građanin koji je pomagao Paunoviću da snimi događaj na terenu.

Procesni deo

Specijalizovane istražne jedinice i/ili službenici su opremljeni relevantnom ekspertizom za istragu napada i nasilja nad novinarima

Rezultat za 2021: 4,49 / Rezultat za 2022: 4,55

Javna tužilaštva i policija imaju dobro uspostavljene mehanizme i jedinice koje istražuju i prate napade na novinare. Tužioci i policajci dobro razumeju prekršaje i krivična dela počinjena na štetu novinara. Ono što je problem jeste propust da se izgradi dovoljan nivo senzibiliteta i razumevanja u odnosu na težinu novinarskog posla i stvarne pretnje koje novinari doživljavaju.

Javna tužilaštva i policija, na osnovu potpisanog sporazuma o međusobnoj saradnji i u skladu sa donetim internim propisima, odredili su 2018. godine posebna lica, javne tužioce i njihove zamenike, kao i službenike MUP-a na različitim nivoima, kao posebne kontakt tačke u slučajevima događaja na štetu novinara.

Zadatak kontakt tačaka je da prijavljuju slučajeve, prate i proveravaju na upit zavedene slučajeve napada na novinare.

U skladu sa obavezujućim uputstvom, svako javno tužilaštvo u Srbiji ima kontakt tačku koja prati slučajeve napada na novinare (130 javnih tužilaca i njihovih zamenika), dok u regionalnim policijskim upravama postoji oko 100 policajaca koji predstavljaju kontakt osobe u slučajevima napada na novinare.

Policija poseduje bolje tehničke resurse od tužilaštva, i s obzirom na to da je u Srbiji u primeni tužilačka istraga, predstavljaju osnovni mehanizam za prikupljanje informacija o događajima i obezbeđivanje dokaza. Posebno tužilaštvo za visokotehnološki kriminal pri Višem javnom tužilaštvu u Beogradu ima svoju jedinicu koja otkriva potencijalne učiniocce krivičnih dela, međutim veoma često se obraćaju za podršku Službi za VTK pri policiji. Javna tužilaštva imaju bolji kapacitet za praćenje i izveštavanje s obzirom na to da svako tužilaštvo ima posebno lice koje vodi računa o napadima na novinare, za

— INDIKATOR 3.1

razliku od policije koja dolazi u kontakt sa mnogo većim brojem događaja. Problem može biti to što kontakt tačke ne samo da ne obavljaju ovaj posao kao jedini, već im je ova obaveza dodeljena i predstavlja dodatnu aktivnost, što se posebno uočava kod kvaliteta postupanja i senzibiliteta prema novinarskom poslu.

Tužioci i policajci dobro razumeju prekršaje i krivična dela počinjena na štetu novinara. Ono što je problem jeste propust da se izgradi dovoljan nivo senzibiliteta i razumevanja u odnosu na težinu novinarskog posla i stvarne pretnje koje novinari doživljavaju.

Obavezujuća uputstva koja su u primeni predviđaju razmatranje i eventualnu proveru posebne grupe krivičnih dela koja se mogu povezati sa delima učinjenim na štetu novinara. Suština uvođenja ovih akata ukazuje na najveće slabosti procesnog sistema: sporost u postupanju, nedostatak odgovornosti, manjak dela i nejasno razumevanje bića krivičnih dela, izostanak širine krivičnih dela na štetu novinara. Međutim ova uputstva ne poboljšavaju shvatanje bića samih dela, tehniku prikupljanja podataka niti senzibilitet prema novinarima.

Saradnja između institucija poput policije i javnih tužilaštava postoji na svim nivoima i zasniva se na sporazumu o saradnji i činjenici da je policija, iako zasebna institucija, osnovni mehanizam prikupljanja informacija i obezbeđivanja dokaza javnim tužiocima u formiranju slučajeva. Bez obzira na učešće u radnim grupama za bezbednost novinara, brojni problemi u komunikaciji dovode do propusta u prikupljanju podataka, sporog delovanja i loših krajnjih rezultata.

Istrage ozbiljnih fizičkih napada na novinare i druge medijske aktere sprovode se efikasno (nezavisno, temeljno i blagovremeno)

Rezultat za 2021: 2,98 / Rezultat za 2022: 2,98

Istrage su u najvećoj meri nezavisne od onih na koje se odnose, međutim selektivna primena i neefikasnost u pojedinim predmetima često daju utisak pritiska i uticaja drugih nivoa vlasti. Pokretanje istraga se vrši brzo i u veoma kratkim rokovima, međutim istražne radnje traju veoma dugo. Rokovi za sprovođenje istraga zavise od samih slučajeva i prikupljanja informacija i dokaznog materijala, posebno kod onlajn pretnji.

Kada su u pitanju napadi na novinare, istrage su u najvećoj meri nezavisne od onih na koje se odnose, međutim selektivna primena i neefikasnost u pojedinim predmetima često daju utisak pritiska i uticaja drugih nivoa vlasti. Bez obzira na efektivnost i efikasnost u pojedinim predmetima, provere bezbednosti i preventivne radnje, nejasne odluke i propusti u strateški veoma važnim slučajevima ukazuju na probleme u daljem sprovođenju istraga. I dalje se događa da se u rad nadležnih organa mešaju predstavnici izvršne vlasti, iznoseći informacije ili se mešajući u rad tužilaštva i policije, stavljajući ih u podređen položaj.

U određenim slučajevima istrage nisu sveobuhvatne, zanemaruju političku pozadinu čina napada na novinare i stvarne razloge ili uzroke pojedinačnih napada. Veoma često pravi uzrok nalazi se u postupcima političkih predstavnika, ali tužilaštva i policija vešto propuštaju da istraže takve navode.

Pokretanje istraga se vrši brzo i u veoma kratkim rokovima. Međutim istražne radnje traju veoma dugo. Faza prikupljanja podataka, saradnja policije i tužilaštva, podizanje optužnica, stavovi tužilaca po određenim pitanjima i dalje postupanje izazivaju nezadovoljstvo kod oštećenih novinara i stručne javnosti. U 2022. godini u javnim tužilaštvima, na osnovu podnetih krivičnih prijava/izveštaja, formirana su 83 predmeta u vezi sa događajima na štetu lica koja obavljaju poslove od javnog značaja u oblasti informisanja (novinari i medijski radnici),

— INDIKATOR 3.2

od toga 3 predmeta su formirana u januaru, 4 u februaru, 9 u martu, 12 u aprilu, 3 u maju, 11 u junu, 5 u julu, 8 u avgustu, 10 u septembru, 5 u oktobru, 8 u novembru i 5 predmeta u decembru. U konkretnim predmetima iz 2022. godine, zaključno sa septembrom 2023. godine, preduzeto je sledeće: u 7 predmeta doneta je osuđujuća presuda, u 2 predmeta doneta je oslobađajuća presuda, u 1 predmetu odlukom suda odbačen je optužni akt tužilaštva, u 10 predmeta doneto je rešenje o odbačaju krivične prijave, u 21 predmetu doneta je službena beleška da nema mesta pokretanju krivičnog postupka, u 4 predmeta u toku je postupak pred sudom po optužnom aktu javnog tužioca, u 2 predmeta u toku je sprovođenje dokaznih radnji, u 27 predmeta podnet je zahtev za prikupanje potrebnih obaveštenja, u 9 predmeta ni nakon preduzimanja mera u predistražnom postupku potencijalni učinilac nije identifikovan.

Rokovi za sprovođenje istraga zavise od samih slučajeva i prikupljanja informacija i dokaznog materijala. U slučajevima kod kojih je jasno ko su osumnjičeni i ukoliko ranije nisu bili osuđivani, gotovo je izvesno da će se primeniti neki od institute poput oportuniteta ili priznavanja krivičnog dela. U gotovo svim istragama rokovi se probijaju, međutim u uslovima u kojima deluju javno tužilaštvo i policija u Srbiji to često zavisi od faktora koji nisu nužno vezani za nadležne organe. Incidentni događaji koji predstavljaju napade na novinare najčešće se kvalifikuju ispravno, pri čemu najveći broj dela predstavlja sumnju u ugrožavanje sigurnosti novinarki i novinara ili člana 138, stav 3, i posebno proganjanja iz člana 138a.

Novinari i drugi medijski akteri su efikasno zaštićeni od različitih oblika onlajn uznemiravanja

Rezultat za 2021: 3,13 / Rezultat za 2022: 3,13

Iako krivično-pravni sistem i pravne mere u Srbiji predviđaju dela koja prepoznaju onlajn oblike napada, direktna primena i rezultati su u stagnaciji ili blagom padu. Za rešavanja onlajn oblika uznemiravanja, Krivični zakonik predviđa krivična dela u vezi sa pretnjama ili napadima na društvenim mrežama. Za novinare je najvažnije ugrožavanje sigurnosti iz člana 138, stav 3, koje ima posebnu odrednicu koja uključuje i novinare. Do sada kao najveći uspeh pokazala se brza reakcija i pozivanje osumnjičenih lica da daju svoje izjave, čak i u svojstvu građanina.

Za rešavanja onlajn oblika uznemiravanja, Krivični zakonik predviđa krivična dela u vezi sa pretnjama ili napadima na društvenim mrežama. Za novinare je najvažnije ugrožavanje sigurnosti iz člana 138, stav 3. Ovo delo ima poseban stav 3 koji reguliše napade na osobu koja obavlja posao od javnog interesa u oblasti javnog informisanja, što se u praksi uzima kao novinarski posao. U odnosu na društvene mreže važna je i računarska sabotaža, kada se odnosi na osobu koja obavlja poslove od javnog značaja u oblasti informisanja u vezi sa poslovima koje obavlja (član 299 Krivičnog zakonika); neovlašćeni pristup zaštićenom računaru, računarskoj mreži i elektronskoj obradi podataka kada se odnosi na lice koje obavlja poslove od javnog značaja u oblasti informacija u vezi sa poslovima koje obavlja (član 302 Krivičnog zakonika); rasna i druga diskriminacija (član 387 KZ, st. 4 i 6 u vezi sa st. 1); neovlašćeno prikupljanje podataka o ličnosti, kada se odnosi na lice koje obavlja poslove od javnog značaja u oblasti informacija u vezi sa poslovima koje obavlja, proganjanje (član 138a KZ). Ova dela mogu biti vrlo relevantna za slučajeve uznemiravanja novinara putem društvenih mreža, što je veoma čest slučaj u praksi i vrlo je važno što javna tužilaštva povezuju ova dela sa pretnjama novinarima.

— INDIKATOR 3.3

Kada su u pitanju incidenti u onlajn sferi, najčešće su to ugrožavanja sigurnosti iz člana 138 stav 3 i proganjanje iz člana 138a, a često su u pitanju granični slučajevi uznemiravanja koji prema shvatanju bića krivičnog dela u Srbiji, nemaju karakter ugrožavanja sigurnosti.

Do sada kao najveći uspeh pokazala se brza reakcija i pozivanje osumnjičenih lica da daju svoje izjave, čak i u svojstvu građanina. Ovakve aktivnosti imale su uglavnom odvratajući efekat od izvršenja drugih sličnih dela, međutim bilo je veoma važno da javno tužilaštvo i policija preduzmu sve radnje kako bi utvrdili identitet osumnjičenih, što se kod onlajn pretnji pokazalo kao veliki problem.

Posebno tužilaštvo za visoko-tehnološki kriminal (VTK), u saradnji sa Službom za VTK policije, radi određene analize praćenja lica koja češće uznemiravaju, proganjaju i prete na društvenim mrežama. Jedan od predloga koji se pojavio od strane policije jeste da se preduzmu aktivnije mere u preventivnom smislu, pri čemu se otvara mogućnost da se policija i kontakt tačke aktivnije uključe u komunikaciju prema licima koja se sumnjiče, čak i u graničnim slučajevima, i stavljaju do znanja da imaju saznanje o tome da uznemiravaju novinare.

Istrage svih vrsta napada i nasilja nad novinarima i drugim medijskim akterima sprovode se transparentno

Rezultat za 2021: 2,81 / Rezultat za 2022: 2,85

Oštećeni novinari imaju slobodan uvid u tok postupaka koji se vode sa njima kao oštećenima. Javni tužioci insistiraju na primeni prava iz Zakonika o krivičnom postupku. Sudovi u Srbiji su dosta otvoreniji, a posebno ukoliko su postupci javni, najveći deo podataka iz sudskih postupaka je javan i dostupan.

Oštećeni novinari imaju slobodan uvid u tok postupaka koji se vode sa njima kao oštećenima. Javni tužioci insistiraju na primeni prava iz Zakonika o krivičnom postupku, koji predviđa pravo na uvid u preduzete istražne radnje i prikupljenu dokumentaciju u postupku. Sa druge strane, novinari više koriste svoje predstavnike, kontakt tačke u Stalnoj radnoj grupi za bezbednost novinara, koje takođe imaju uvid u tok postupka.

Novinari dobijaju najveći deo informacija iz samih postupaka, dok se kao tajni ostavljaju samo oni podaci koji bi mogli da ugroze istragu. Sa druge strane, uočljivo je da novinari često nemaju saznanje za kraj postupka i, na primer, sklopljene sporazume o priznanju krivičnih dela ili oportunitete. Vidljivo je da uvid u tok postupka pada nakon 6 meseci od započinjanja prvih istražnih radnji.

Sudovi u Srbiji su dosta otvoreniji, a posebno ukoliko su postupci javni, najveći deo podataka iz sudskih postupaka je javan i dostupan. Sa druge strane, na primer, iako su suđenja javna i na njima je moguće čuti sadržinu optužnica i optužnih predloga, kopije ovih dokumenata nisu dostupne ni kod tužilaštava ni kod postupajućih sudova.

Tok postupaka i neke posebno važne odluke često ostaju nedostupni javnosti i oštećenima. Do saznanja se dolazi uvidom u kvartalne izveštaje RJT iz biltena o stanju u slučajevima pretnji i napada na novinare, ili pojedinačnih interesovanja oštećenih novinara za njihove slučajeve. Manji broj slučajeva je medijski izuzetno praćen i o njima se znaju gotovo sve informacije sa javnih suđenja koja prate mediji.

Kvalitetni sistemi prikupljanja statističkih podataka uspostavljeni od strane državnih organa kako bi se zaustavila nekažnjivost

Rezultat za 2021: 3,77 / Rezultat za 2022: 3,68

Pored statistike koju vode određena novinarska udruženja, evidenciju napada na novinare od 2016. godine vode i Republičko javno tužilaštvo (RJT) i Ministarstvo unutrašnjih poslova. Statistika se dobro vodi, u prethodnoj godini izmenjen je način dostavljanja novinarskim udruženjima. Podaci kojima raspolaže policija nisu dostupni javnosti, jer MUP ne dostavlja ove informacije u odgovorima na upit.

Pored statistike koju vode određena novinarska udruženja, evidenciju napada na novinare od 2016. godine vode i Republičko javno tužilaštvo (RJT) i Ministarstvo unutrašnjih poslova. (MUP)

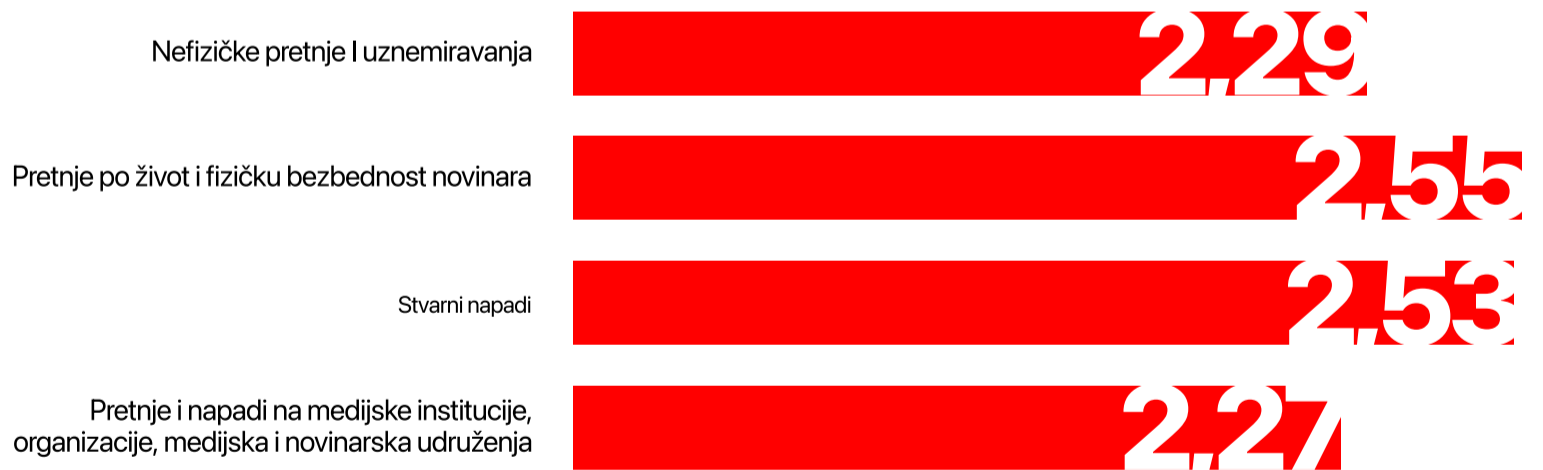
Ažurirana evidencija koju vodi RJT dostavlja se predstavnicima Stalne radne grupe kvartalno, na svaka tri meseca. Podaci koje RJT vodi i dostavlja su najobimniji i evidentiraju se prema vrsti krivičnog dela, osnovnim podacima oštećenog i fazama u vođenju postupka. Javna tužilaštva beleže samo podnete prijave i obaveštenja, a ne formiraju predmet na osnovu službenog saznanja, već samo na osnovu primljene prijave. Zapisuju se lični podaci, mesto napada, datum podnošenja predmeta i trenutna faza postupka, odnosno preduzete radnje. Nisu klasifikovani prema polu, etničkoj pripadnosti i ostalim socio-demografskim kriterijumima. Zbog specifičnih standarda i pravila u primeni javnih tužilaštava često se dešava da se određeni slučajevi uklone iz baza podataka. Razlozi za to su različiti (završeni slučajevi, dela koja se inicijalno ne povezuju sa napadima na novinare, nedostatak dokaza koji ukazuju na to da se radi o napadu ili pretnji novinarima zbog posla koji obavljaju itd.).

Ministarstvo unutrašnjih poslova takođe vodi određenu bazu podataka o incidentnim događajima i prijavama koje se podnose kada je oštećeno lice novinar. Podaci kojima raspolaže policija nisu dostupni javnosti, jer MUP ne dostavlja ove informacije u odgovorima na upit, niti iznosi podatke iz baze u kojoj prikuplja podatke.

IV

Stvarna bezbednost

2,41

1.00
2.00
3.00
4.00
5.00
6.00
7.00

Postoje teški slučajevi pretnji i stvarnih napada na novinare i medijske organizacije, uključujući ubistva.

Nije bilo slučajeva stvarnih napada, pretnji životu i fizičkoj sigurnosti novinara, niti drugih pretnji i uznemiravanja novinara i medija.

41

Pretnje i uznemiravanje koji nisu povezani sa fizičkom bezbednošću

Ovo može uključivati nadzor ili praćenje; uznemiravanje telefonom; proizvoljno sudsko ili administrativno uznemiravanje; agresivne izjave javnih funkcionera; druge vrste pritisaka koji ugrožavaju bezbednost novinara u obavljanju posla. Ove vrste pretnji ne uključuju mobing i maltretiranje u radnom okruženju.

Rezultat za 2021: 2,24 / Rezultat za 2022: 2,29

Pad broja pretnji, zastrašivanja i uznemiravanja novinara uticao je na popravljavanje utiska odnosa prema novinarima. Zabeleženo je 8 slučajeva različitih oblika verbalnih pretnji i uznemiravanja, najčešće izrečenih putem interneta, odnosno društvenih mreža, ali najteži oblici učinjeni su fizičkim putem, a od strane predstavnika vlasti gotovo svakodnevno su targetirani kao strani plaćenici i izdajnici Srbije.

Prethodnu godinu obeležio je pad broja pretnji, zastrašivanja i uznemiravanja novinara. Zabeleženo je 8 slučajeva različitih oblika verbalnih pretnji i uznemiravanja, najčešće izrečenih putem interneta, odnosno društvenih mreža, ali najteži oblici učinjeni su fizičkim putem. Najteži oblik je oblepljivanje grada Vranja nalepnicama sa likom Verana Matića, i to nakon posete Stalne radne grupe za podizanje nivoa bezbednosti novinara (u daljem tekstu: SRG) gradu Vranju i OK radiju kao vidu podrške zbog slučaja podizanja zida od strane vlasnika nelegalnog objekta kockarnice, čime je sedište OK radija gotovo blokirano i zazidano

Pretnje po živote i fizičku bezbednost novinara

Ovo može uključivati pozivanje na ubistvo novinara, njihovih prijatelja, porodice ili izvora; pozivajući na fizičke napade na novinare, njihove prijatelje, porodicu ili izvore. Pretnje mogu biti direktne ili poslate preko trećih lica; poslate elektronskim putem ili u direktnoj komunikaciji; mogu biti i implicitne i eksplicitne.

Rezultat za 2021: 2,55 / Rezultat za 2022: 2,55

Godinu odlikuje pad broja ozbiljnih verbalnih pretnji u odnosu na prethodni period. Izrečene pretnje karakterišu pojedinačni teški oblici, poput terorističkih pretnji i pretnji smrću. Iako je broj pretnji u padu, pojedinačno gledano same pretnje su mnogo ozbiljnije, što potvrđuje i reakcija policije na ono što je napisano ili izrečeno. Tome je doprineo i odnos predstavnika vlasti koji novinare targetiraju kao strane plaćenike.

Broj ozbiljnih verbalnih pretnji je u odnosu na prethodnu godinu u padu, pa je ubeleženo 23 takva slučaja. Ono što karakteriše ove pretnje jesu pojedinačni teški oblici, poput terorističkih pretnji napadom redakciji lista Danas i veoma teške pretnje novinarkama koje su izveštavale ispred kineske fabrike u Zrenjaninu. Uprkos brzim reakcijama, nijedan od ovih slučajeva nije rešen. Novinarka Jelena Obućina dobila je brutalne pretnje na društvenim mrežama nakon što je tabloid Alo zlonamerno protumačio njen uvod u dnevnik u kojem ona žargonski kaže da će se Vučić „pokopati“ ako se ne „opameti“ po pitanju Kosova i sankcija Rusiji. Ovi mediji su u tekstovima potpuno pogrešno preneli: „Vučiću, ili priznaj Kosovo ili ćeš biti pokopan – tajkunski mediji ponovo prete predsedniku Srbije“, i na taj način novinarku izložili opasnosti, nakon čega su usledile uvrede i pretnje na društvenim mrežama, a u jednoj od njih pretili se nabijanjem na kolac i spaljivanjem. Postupak je i dalje u toku.

Iako je broj pretnji u padu, pojedinačno gledano same pretnje su mnogo ozbiljnije, što potvrđuje i reakcija policije na ono što je napisano ili izrečeno. S druge strane, brine odnos predstavnika vlasti koji svojim targetiranjem podižu tenziju i stvaraju prostor da se ovakve pretnje izriču. Upravo osnovna motivacija za izricanje leži u tome da se novinari kojima su pretnje izrečene targetiraju kao strani plaćenici, domaći izdajnici i saradnici stranih ambasada.

Stvarni napadi

Ovo može uključivati stvarnu fizičku ili psihičku povredu, otmicu, invaziju na kuću/kancelariju, zaplenu opreme, proizvoljno zadržavanje, neuspele pokušaje ubistva itd.

Rezultat za 2021: 2,60 / Rezultat za 2022: 2,53

Broj fizičkih napada je u 2022. godini nešto viši u odnosu na prethodnu godinu, pa je zabeleženo 10 takvih slučajeva. Fizički napadi vezuju se za izveštavanje novinara sa različitih protesta i drugih događaja u kojima su se učesnici nasilno ponašali.

Broj fizičkih napada je u 2022. godini nešto viši u odnosu na prethodnu godinu, pa je zabeleženo 10 takvih slučajeva. Fizički napadi vezuju se za izveštavanje novinara sa različitih protesta i drugih događaja u kojima su se učesnici nasilno ponašali, ali i za izolovane pojedinačne događaje sa kojih su izveštavali mediji poput Nova S ili N1. Najveći broj napada vezuje se za pripadnost mediju, ne i za pojedinačne novinare i odnos prema njima. S obzirom na to da je policija počela da se priprema za otvorene velike događaje, broj napada je dosta opao, međutim i dalje se novinarima ne omogućava puna bezbednost.

Pretnje i napadi na medije i novinarska udruženja

Pretnje mogu uključivati uznemiravanje telefonskih poziva, proizvoljno sudsko ili administrativno uznemiravanje, agresivne izjave javnih službenika i druge oblike pritiska (natpisi, preteće poruke, itd.). Stvarni napadi uključuju invaziju na kancelarije, zaplenu opreme, razbijanje opreme, vozila itd.

Rezultat za 2021: 2,38 / Rezultat za 2022: 2,27

Broj napada i pretnji medijskim kućama je identičan kao i 2021. godine. Zabeleženo je 13 takvih incidenata, najviše prema ekipama Nova S i TV N1. U odnosu na prethodne periode, pritisci i napadi na same medije se povećavaju, organizovani su i pored novinara i mediji se otvoreno targetiraju kao plaćenički i strani, neprijatelji Srbije.

Broj napada i pretnji medijskim kućama je identičan kao i 2021. godine. Zabeleženo je 13 takvih incidenata, najviše prema ekipama Nova S i TV N1. Specifična situacija usled rata u Ukrajini dovela je do naglog porasta broja pretnji postavljanjem bombi, međutim nijedna od ovih pretnji se nije pokazala kao tačna. Novinarske ekipe su vredane, prećeno im je, napadane su fizički, a na meti se našla i njihova osnovna oprema. Građani u nekoliko slučajeva nisu dozvoljavali izveštavanje sa javnih površina. Sa druge strane, veliki broj postupaka nalazi se u predistražnim ili istražnim fazama, bez napretka. Ono što se uočava u odnosu na prethodne periode jeste da se pritisci i napadi na same medije povećavaju, da su organizovani i da se pored novinara i mediji otvoreno targetiraju kao plaćenički i strani, neprijatelji Srbije.

Originalni naslov
Indeks bezbednosti novinara Zapadnog Balkana
2022 – Narativni izveštaj za Srbiju

Izdavač
Nezavisno udruženje novinara Srbije

Autor
Rade Đurić

Pravni ekspert
Predrag Milovanović

Medijski ekspert
Aleksandra Krstić

Lektura
Nataša Polić

Prevodilac
Anica Milenković

Dizajn
comma.rs

Ova publikacija je nastala uz pomoć Evropske unije i Civil Rights Defenders. Sadržaj ove publikacije isključiva je odgovornost Nezavisnog udruženja novinara Srbije i ni na koji način se ne može smatrati da odražava stavove Evropske unije i Civil Rights Defenders.

